

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра психології**

**Особистісні чинники ціннісних орієнтацій
молоді в умовах воєнного часу**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконала:

студентка 4 курсу, 403 групи
Ничка Христина Миколаївна

Керівник:

доктор філологічних наук,
доц. **Чуйко Г.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ____ від « ____ » _____ 2026 р.
Зав. кафедрою _____ доц. Андрєєва Я.Ф.*

АНОТАЦІЯ

Ничка Х.М. Ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах війни. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ОКР «бакалавр» зі спеціальності 053 Психологія. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2026. 50 с.

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичний та емпіричний аналіз ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах війни. Досліджено особливості трансформації системи цінностей, взаємозв'язок ціннісних орієнтацій із рисами особистості та рівнем суб'єктивного контролю. У роботі використано методикку Ш. Шварца, опитувальник «Велика п'ятірка» та методикку діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера. Встановлено зростання значущості цінностей безпеки, підтримки близьких, відповідальності та психологічної стійкості в умовах війни.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, молодь, війна, особистість, суб'єктивний контроль.

ANNOTATION

Nychka Kh.M. Value Orientations of Modern Youth in Wartime Conditions. – Manuscript. Qualification thesis for obtaining the Bachelor's degree in Specialty 053 Psychology. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2026. 50 p.

The qualification paper presents a theoretical and empirical analysis of the value orientations of modern youth in wartime conditions. The study examines the transformation of the value system, the relationship between value orientations, personality traits, and the level of subjective control. The research employed Schwartz's Value Survey, the Big Five Personality Questionnaire, and Rotter's Locus of Control Scale. The findings indicate an increased significance of security, support from close people, responsibility, and psychological resilience under wartime conditions.

Keywords: value orientations, youth, war, personality, subjective control.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Х. Ничка

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ	6
1.1. Поняття цінностей у психології: теоретичні підходи	6
1.2. Ціннісні орієнтації у молодіжному віці	13
1.3. Вплив кризових подій (зокрема війни) на переосмислення цінностей ..	19
1.4. Зв'язок особистісних якостей із ціннісними орієнтаціями	22
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ	28
2.1. Характеристика дослідження та опис методик	28
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів	34
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Сучасне українське суспільство переживає період глибоких трансформацій, зумовлених соціально-економічними змінами та тривалим впливом воєнних подій. У таких умовах відбувається переосмислення базових життєвих орієнтирів, що безпосередньо впливає на формування ціннісної сфери особистості. Особливо чутливо до цих змін реагує молодь як соціально-демографічна група, яка перебуває на етапі активного становлення світогляду, самовизначення та формування системи життєвих цінностей.

Ціннісні орієнтації виступають внутрішнім регулятором поведінки особистості, визначають її вибір, цілі, життєві стратегії та спосіб взаємодії з навколишнім світом. У ситуації нестабільності, загрози безпеці та психологічного напруження, які супроводжують умови війни, система цінностей може зазнавати суттєвих змін: одні цінності посилюються, інші втрачають свою значущість або трансформуються. Це створює потребу в глибшому розумінні того, як саме змінюється ціннісна структура сучасної молоді та які чинники на неї впливають.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах війни ціннісні орієнтації молоді не лише відображають індивідуальні психологічні процеси, а й мають ширший соціальний вимір, оскільки формують потенціал майбутнього розвитку суспільства. Від того, які саме цінності стають пріоритетними для молодого покоління, залежить рівень його психологічної стійкості, здатність до адаптації, соціальної відповідальності та побудови життєвих перспектив. Попри наявність значної кількості наукових досліджень, проблема трансформації ціннісних орієнтацій молоді в умовах воєнного часу залишається недостатньо вивченою, що й зумовлює необхідність її подальшого аналізу.

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості розглядалася у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Значний внесок у розробку цієї тематики зробили Ш. Шварц, М. Рокіч, А. Маслоу, В. Франкл, а також українські дослідники, які аналізували особливості формування ціннісної сфери

в умовах соціальних змін. Проте специфіка трансформації ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни потребує подальшого емпіричного дослідження та узагальнення.

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному вивченні взаємозв'язку між особистісними характеристиками молоді та особливостями їхніх ціннісних орієнтацій в умовах воєнного часу.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми ціннісних орієнтацій у психологічній науці;
- розкрити психологічні особливості формування ціннісної сфери молоді;
- проаналізувати вплив воєнного часу на систему цінностей особистості;
- дослідити особистісні характеристики молоді (риса особистості та рівень суб'єктивного контролю);
- провести емпіричне дослідження взаємозв'язку між особистісними характеристиками та ціннісними орієнтаціями молоді;
- здійснити аналіз та інтерпретацію отриманих результатів.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Предмет дослідження – взаємозв'язок особистісних характеристик та ціннісних орієнтацій молоді в умовах воєнного часу.

Гіпотезою дослідження є припущення про існування взаємозв'язку між особистісними характеристиками молоді (рисами особистості та рівнем суб'єктивного контролю) і специфікою їхніх ціннісних орієнтацій в умовах воєнного часу.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи об'єктивності, системності та науковості. У роботі використано теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел) та емпіричні методи (психодіагностичне опитування, зокрема методики дослідження ціннісних орієнтацій).

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про особливості формування та трансформації ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни, а також у систематизації підходів до їх вивчення.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності практичних психологів, освітніх установ та фахівців соціальної сфери для розробки програм психологічної підтримки молоді, спрямованих на збереження та розвиток конструктивних ціннісних орієнтацій.

Структура роботи, зумовлена метою та завданнями дослідження, і складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

1.1 Поняття цінностей у психології: теоретичні підходи

Проблема цінностей у психології належить до ключових, оскільки через цю систему особистість вибудовує власну поведінку, визначає життєві орієнтири та формує ставлення до навколишнього світу. У сучасних дослідженнях цінності розглядаються не як абстрактні категорії, а як внутрішні регулятори діяльності людини, що відображають її досвід, соціальне середовище та індивідуальні смисли [8; 22].

У науково-психологічній парадигмі цінності визначаються як стійкі уявлення про значуще, які задають напрям життєвої активності особистості. Вони формують своєрідний “внутрішній компас”, що дозволяє людині орієнтуватися у складному соціальному середовищі та приймати рішення у ситуаціях вибору. Внутрішні установки не існують ізольовано — вони включені у цілісну систему, яка постійно змінюється під впливом соціальних і особистісних факторів.

У структурі особистості смислові орієнтири тісно пов’язані з поняттям **ціннісних орієнтацій**, які відображають їх практичну реалізацію у поведінці. Ціннісні орієнтації можна розглядати як інтегративні установки, що визначають ставлення людини до основних життєвих цілей і способів їх досягнення. Вони є ширшими за окремі соціальні установки і характеризують загальну спрямованість особистості.

Сучасні дослідження підкреслюють багаторівневий характер ціннісної сфери. Вона включає систему смислів, переконань і орієнтацій, які формуються у процесі соціалізації та взаємодії людини з середовищем. Цінності виступають своєрідним “ядром” особистості, оскільки саме вони визначають її мотивацію, поведінку та життєві стратегії.

Важливою характеристикою цінностей є їхня регулятивна функція. Вони не лише відображають те, що є значущим для людини, але й спрямовують її

діяльність, впливаючи на вибір цілей, способів їх досягнення та оцінку результатів. У цьому сенсі вони виступають основою життєвого сценарію особистості та визначають її розвиток у різних сферах життя [2; 33].

Окремо варто підкреслити, що система життєвих орієнтирів має соціальну природу. Вона формується під впливом культури, сім'ї, освітнього середовища, соціальних норм і медіа. При цьому, хоча цінності є відносно стійкими, вони можуть змінюватися у відповідь на значні соціальні трансформації, кризові ситуації чи воєнні події [18; 25].

У психології сформувалося кілька базових підходів до розуміння цінностей, які заклали фундамент сучасних досліджень:

Мілтон Рокіч розглядав їх як стійкі переконання щодо бажаних цілей або способів поведінки. Він запропонував одну з найвідоміших класифікацій, поділивши цінності на:

- **термінальні** — кінцеві життєві цілі (щастя, свобода, безпека);
- **інструментальні** — способи досягнення цих цілей (чесність, відповідальність, дисципліна).

Цей підхід дозволяє розглядати життєві орієнтири як систему “ціль–засіб”, що безпосередньо впливає на поведінку особистості [48]. У сучасних дослідженнях, зокрема в умовах війни, спостерігається зростання значущості відповідальності, чесності і готовності до суспільно корисної діяльності [25].

Абрахам Маслоу пов'язував цінності з ієрархією потреб. Згідно з його концепцією, вони формуються поступово: від базових (безпека, фізичне виживання) до вищих (самореалізація, творчість, розвиток) [46].

Цей підхід особливо актуальний у кризових умовах, коли відбувається зміщення цінностей у бік базових потреб. Наприклад, у сучасному українському контексті значно зростає важливість безпеки, здоров'я та добробуту сім'ї, що є прямим відображенням актуалізації базових рівнів потреб [5; 49].

Віктор Франкл розглядав цінності як основу сенсу життя. Він виділяв три типи:

- творчі (реалізація через діяльність),

- переживальні (досвід любові, краси, природи),
- цінності ставлення (позиція людини щодо життєвих обставин) [19].

У контексті кризових ситуацій цінності ставлення набувають особливого значення, оскільки дозволяють людині зберігати внутрішню цілісність навіть у складних умовах.

Шалому Шварцу належить одна з найбільш системних сучасних моделей цінностей. У межах його підходу внутрішні установки розглядаються як універсальні орієнтири, які мають надситуативний характер, виконують регулятивну функцію та організовані в ієрархічну структуру. Це означає, що вони не залежать від конкретної ситуації, а виступають стійкими орієнтирами, що визначають поведінку людини у різних життєвих контекстах. Водночас вони взаємопов'язані між собою і формують певну систему пріоритетів, де одні цінності можуть домінувати над іншими [49].

Його теорія підкреслює, що хоча базові цінності є універсальними для різних культур, їхня значущість змінюється залежно від соціального контексту. В умовах війни спостерігається посилення значення безпеки, універсалізму, солідарності і взаємодопомоги, що відображає адаптацію особистості до кризових обставин.

У сучасній психології цінності розглядаються як складна багаторівнева система, яка може бути класифікована за різними критеріями. За змістом виділяють матеріальні та духовні цінності, за спрямованістю — егоїстичні та альтруїстичні, а за стабільністю — ситуативні та стійкі [24; 32]. Така різноманітність підходів свідчить про багатовимірність ціннісної сфери особистості та складність її організації.

Структурно цінності включають когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, які взаємодіють між собою. Когнітивний компонент відображає уявлення людини про значуще, емоційний — її ставлення до цих уявлень, а поведінковий — їхню реалізацію у практичній діяльності. Важливою характеристикою ціннісної системи є її ієрархічність: одні цінності займають

провідне місце та визначають загальну спрямованість особистості, тоді як інші виконують допоміжну роль і підпорядковуються домінуючим орієнтирам.

Узагальнення класичних психологічних підходів до розуміння цінностей дозволяє перейти від їх опису до більш глибокого аналітичного осмислення. Розглянуті концепції М. Рокіча, А. Маслоу, В. Франкла та Ш. Шварца, незважаючи на відмінності у вихідних теоретичних позиціях, формують цілісне уявлення про цінності як складний і багатовимірний феномен, що виконує регулятивну функцію у житті особистості [41].

Спільною рисою цих підходів є розуміння цінностей як відносно стійких утворень, які визначають спрямованість поведінки, впливають на прийняття рішень і виступають основою життєвих орієнтирів. Усі концепції підкреслюють їхній зв'язок із мотиваційною сферою, а також визнають ієрархічну організацію цінностей, у межах якої одні орієнтири набувають більшої значущості порівняно з іншими. У кожному підході по-різному акцентується джерело формування цінностей та механізми їх функціонування.

У концепції М. Рокіча цінності розглядаються як переконання щодо бажаних цілей і способів поведінки, що дозволяє чітко структурувати їхню систему. Такий підхід є особливо корисним для емпіричних досліджень, оскільки дає можливість кількісно вимірювати цінності та аналізувати їх ієрархію. Проте його обмеження полягає у відносній статичності, оскільки він недостатньо враховує змінність ціннісної сфери під впливом соціальних і життєвих обставин [48].

Гуманістичний підхід А. Маслоу, на відміну від структурного бачення Рокіча, розглядає цінності у зв'язку з ієрархією потреб, що розвиваються у процесі особистісного зростання. Це дозволяє пояснити, чому у різних умовах актуалізуються різні цінності, зміщення пріоритетів у бік безпеки та стабільності в ситуаціях загрози. Припущення про універсальну послідовність розвитку потреб не завжди відповідає реальним умовам, що обмежує універсальність цієї моделі.

Екзистенційний підхід В. Франкла зосереджується на смисловому вимірі цінностей, розглядаючи їх як основу пошуку сенсу життя. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти внутрішню мотивацію людини, особливо у складних і кризових ситуаціях, коли цінності стають джерелом психологічної стійкості. Разом із тим складність операціоналізації таких категорій, як смисл і цінності ставлення, ускладнює їх застосування у кількісних дослідженнях [49].

Теорія Ш. Шварца, у свою чергу, пропонує системну модель цінностей, яка поєднує їх мотиваційний зміст і структурну організацію. Її перевагою є можливість емпіричної перевірки та використання у міжкультурних дослідженнях, що робить її однією з найбільш застосовуваних у сучасній психології. Універсальний характер цієї теорії може не повною мірою враховувати специфіку соціальних умов і індивідуальних відмінностей, особливо в періоди суспільних трансформацій [44; 49].

Таким чином, відмінності між розглянутими підходами полягають у різному розумінні природи цінностей: як когнітивних переконань, як відображення потреб, як носіїв смислу або як елементів універсальної системи. Їх об'єднує визнання цінностей центральним компонентом особистості, що забезпечує цілісність її поведінки та визначає життєві орієнтири.

Доцільним є використання інтегративного підходу, який дозволяє поєднати різні теоретичні перспективи та більш повно розкрити сутність ціннісної сфери. Такий підхід є особливо важливим для подальшого аналізу ціннісних орієнтацій молоді, оскільки враховує як їхню структурну організацію, так і динамічний характер формування під впливом сучасних соціальних умов.

Поряд із класичними теоретичними підходами, у сучасній психології спостерігається тенденція до переосмислення природи цінностей як динамічного та контекстуально зумовленого феномена. Якщо традиційні концепції переважно акцентували увагу на відносній стабільності ціннісної системи, то новітні дослідження підкреслюють її змінність і чутливість до соціальних, економічних і культурних трансформацій.

Сучасні дослідження показують, що цінності формуються не ізольовано. На них постійно впливає соціальне середовище, життєвий досвід і суспільні зміни. Такий підхід дозволяє трактувати ціннісну сферу як відкриту систему, що здатна змінюватися під впливом зовнішніх обставин, кризових подій. Зміни, які відбуваються у суспільстві, безпосередньо відображаються на структурі та ієрархії цінностей, спричиняючи їх перегляд і переоцінку [3; 9; 25].

Особливої актуальності це набуває в умовах соціальної нестабільності, коли традиційні ціннісні орієнтири втрачають свою однозначність, а нові ще перебувають у процесі формування. У таких умовах цінності перестають виконувати лише функцію стабілізації поведінки і набувають адаптаційного характеру. Вони допомагають особистості орієнтуватися у змінному середовищі, приймати рішення в умовах невизначеності та формувати нові життєві стратегії.

Сучасні підходи також підкреслюють, що ціннісні орієнтації є важливим механізмом зв'язку між особистістю та суспільством. Вони відображають не лише індивідуальний досвід, а й соціальні норми, культурні традиції та колективні уявлення, що формуються в конкретному історичному контексті. Це дозволяє розглядати цінності як феномен, що одночасно належить до внутрішнього світу людини і до ширшого соціального простору.

Особливо важливою є ідея про динамічність ціннісної системи. На відміну від класичних уявлень про її відносну стабільність, сучасні дослідження демонструють, що цінності можуть змінюватися протягом життя під впливом нових життєвих обставин, соціальних викликів і особистого досвіду. Такі зміни не є хаотичними, а відбуваються у межах певної логіки, пов'язаної з адаптацією особистості до нових умов.

Сучасні дослідження акцентують увагу на ролі цінностей у процесі психологічної адаптації. У ситуаціях невизначеності та стресу вони виконують функцію внутрішньої опори, допомагаючи людині зберігати цілісність, визначати пріоритети та знаходити смисл у складних життєвих обставинах. Відповідно, цінності розглядаються не лише як результат розвитку особистості, але і як ресурс її стійкості [35; 47].

Таким чином, узагальнення теоретичних підходів до розуміння цінностей дозволяє розглядати їх як складний, багатовимірний і водночас динамічний феномен, що посідає центральне місце у структурі особистості. Класичні концепції (М. Рокіча, А. Маслоу, В. Франкла, Ш. Шварца) розкривають різні аспекти ціннісної сфери — її структурну організацію, зв'язок із потребами, смисловий вимір і системність, що в сукупності формує цілісне уявлення про природу цінностей та їх роль у регуляції поведінки.

Сучасні дослідження особливо акцентують на динамічності цінностей. У періоди соціальних криз, війни, відбувається їхня переоцінка: змінюється ієрархія, посилюється значущість базових і колективістських орієнтацій, таких як безпека, єдність, взаємодопомога та відповідальність. Ціннісні орієнтації виступають важливим механізмом адаптації особистості, оскільки допомагають інтегрувати новий досвід, знижувати рівень стресу та формувати психологічну стійкість у складних умовах.

Отже, сучасні підходи до розуміння цінностей доповнюють класичні теорії, акцентуючи увагу на їхній динамічності, соціальній зумовленості та адаптаційній функції. Це дозволяє більш повно розкрити сутність ціннісної сфери особистості та створює теоретичну основу для подальшого аналізу її особливостей у молодіжному віці, де процес формування та трансформації цінностей набуває особливої інтенсивності.

Зараз вивчення ціннісних орієнтацій молоді постає як особливо актуальне, оскільки цей віковий період характеризується активним пошуком життєвих смислів, формуванням світогляду та визначенням пріоритетів. Це зумовлює необхідність більш детального аналізу специфіки ціннісної сфери молоді, що і буде розглянуто у наступному підрозділі.

1.2 Ціннісні орієнтації у молодіжному віці.

Період молодості є ключовим етапом формування ціннісної сфери особистості, оскільки в цей час відбувається активне становлення світогляду, життєвих пріоритетів і системи смислів. Ціннісні орієнтації у молодіжному віці набувають особливої динамічності, адже молода людина перебуває у процесі інтенсивного самовизначення, пошуку власної ідентичності та життєвого шляху [6; 20].

У психологічній науці молодіжний вік розглядається як період переходу від залежності до автономії, що супроводжується переосмисленням раніше засвоєних норм і цінностей. Якщо на попередніх етапах розвитку цінності значною мірою задаються сім'єю та найближчим оточенням, то в молодості вони стають предметом особистісного вибору. Тому ціннісні орієнтації у цей період характеризуються не лише формуванням, а й критичним переглядом ієрархії життєвих пріоритетів [11; 33].

Важливою особливістю цього вікового етапу є поєднання відносної нестабільності та водночас інтенсивного розвитку внутрішнього світу. Молодь часто перебуває у стані пошуку, що проявляється у зміні життєвих установок, коливанні між різними ціннісними орієнтаціями та прагненні знайти власні сенси. Така нестабільність не є ознакою дезорганізації, а скоріше відображає природний процес становлення особистості.

Ціннісні орієнтації молоді тісно пов'язані з формуванням життєвої перспективи. В цей період людина починає усвідомлювати власні можливості, будувати уявлення про майбутнє та визначати напрям самореалізації. Як зазначається у дослідженнях, життєва перспектива формується на основі поєднання очікувань, установок і реального досвіду, що робить її важливим компонентом ціннісно-смислової сфери [7; 10].

Формування ціннісних орієнтацій у молодіжному віці відбувається під впливом низки психологічних процесів, серед яких провідне місце займає розвиток самосвідомості. Молода людина починає більш глибоко усвідомлювати

власні потреби, інтереси та можливості, що сприяє формуванню індивідуальної системи цінностей.

У цей період особливо актуалізуються питання самореалізації, професійного вибору, міжособистісних відносин та життєвого сенсу. Цінності перестають бути лише засвоєними соціальними нормами і набувають особистісного змісту. Вони починають виступати не лише як орієнтири, а як внутрішні критерії оцінки власного життя та прийняття рішень [21; 41].

Разом із цим, молодіжний вік характеризується підвищеною чутливістю до соціальних змін і впливів. Саме тому ціннісні орієнтації можуть зазнавати суттєвих трансформацій під впливом зовнішніх обставин. У сучасних умовах соціальних криз і війни відбувається переоцінка життєвих пріоритетів, що проявляється у зміщенні акценту на базові цінності, такі як безпека, стабільність, підтримка близьких і соціальна відповідальність [5; 25].

Як показують дослідження, у молодіжному віці закладається основа відносно стійкої ціннісної структури, яка в подальшому визначає поведінку людини в дорослому житті. Тому цей період можна розглядати як критичний для формування життєвої позиції особистості.

Ціннісні орієнтації молоді формуються не лише під впливом внутрішніх психологічних процесів, а й у результаті взаємодії з соціальним середовищем. До основних чинників належать сім'я, освітнє середовище, група однолітків, медіа та ширший соціокультурний контекст [1; 30].

Сім'я є первинним середовищем формування цінностей, закладаючи базові уявлення про норми, мораль і взаємини. Однак у молодіжному віці її вплив поступово зменшується, поступаючись місцем іншим соціальним агентам. Значну роль починає відігравати освітнє середовище, яке не лише передає знання, але й формує світоглядні орієнтири та соціальні установки.

Особливого значення набуває вплив однолітків, оскільки у взаємодії з ними відбувається апробація власних цінностей. Молодь прагне до прийняття у соціальній групі, що може впливати на вибір життєвих орієнтирів і моделей поведінки.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значним впливом інформаційного середовища, соціальних мереж і медіа, які активно транслюють певні ціннісні моделі. Це створює умови для формування нових ціннісних орієнтацій, але й може спричиняти їхню фрагментарність і суперечливість [18].

Окремо варто підкреслити роль соціальних криз, війни, як потужного чинника трансформації цінностей. У таких умовах ціннісні орієнтації виступають механізмом адаптації, допомагаючи особистості інтегрувати новий досвід і зберігати внутрішню цілісність. Вони виконують функцію “фільтра”, через який людина осмислює зовнішні події та формує власну позицію щодо них [9; 35].

Дослідження також показують, що в умовах воєнного часу посилюється значення колективістських і громадянських цінностей, таких як солідарність, взаємодопомога, відповідальність і патріотизм. Це свідчить про те, що ціннісні орієнтації не лише регулюють індивідуальну поведінку, а й відіграють важливу роль у формуванні соціальної єдності [31].

У межах аналізу ціннісних орієнтацій у молодіжному віці особливого значення набуває звернення до вікових психологічних особливостей цього періоду, процесів формування ідентичності, самовизначення та становлення Я-концепції. Ці процеси визначають специфіку ціннісної сфери молоді та пояснюють її підвищену динамічність і чутливість до зовнішніх впливів.

Одним із ключових теоретичних підходів до розуміння психологічного змісту молодіжного віку є концепція психосоціального розвитку Е. Еріксона, відповідно до якої центральним завданням цього етапу є подолання кризи ідентичності. Вона полягає у необхідності інтеграції попереднього досвіду, соціальних ролей і особистісних прагнень у цілісне уявлення про себе. У процесі цієї кризи молода людина активно шукає відповіді на питання “хто я?” та “яким я хочу бути?”, що безпосередньо пов’язано з формуванням системи цінностей [20; 33]. В цей період відбувається відбір, переоцінка та внутрішнє прийняття тих ціннісних орієнтирів, які надалі визначатимуть життєвий шлях особистості.

Криза ідентичності не є виключно негативним явищем, а виступає необхідною умовою особистісного розвитку. Вона супроводжується внутрішніми суперечностями, сумнівами та коливаннями у виборі життєвих орієнтирів, що зумовлює певну нестабільність ціннісної сфери. Через цей процес відбувається поступове структурування ціннісних орієнтацій та їх інтеграція у цілісну систему, що забезпечує відносну стабільність у подальшому житті.

Тісно пов'язаним із формуванням ідентичності є процес самовизначення, який охоплює вибір життєвого шляху, професійної діяльності, соціальних ролей і особистісних пріоритетів. У молодіжному віці самовизначення набуває особливої інтенсивності, оскільки молода людина вперше стикається з необхідністю прийняття самостійних рішень, що мають довготривалі наслідки. Ціннісні орієнтації у цьому процесі виступають основою, на якій будується вибір, оскільки вони визначають, що є значущим і бажаним для особистості [7; 21]. Процес самовизначення не є лінійним і може супроводжуватися зміною пріоритетів, що ще раз підкреслює динамічний характер ціннісної сфери молоді.

Важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій відіграє також становлення Я-концепції — системи уявлень особистості про себе, свої якості, можливості та місце у світі. Я-концепція є своєрідним внутрішнім “каркасом”, який забезпечує цілісність особистості та узгодженість її поведінки. У процесі її формування молода людина не лише оцінює себе, але й співвідносить власні уявлення з соціальними очікуваннями та нормами, що впливає на вибір і закріплення певних цінностей [14].

Слід зазначити, що Я-концепція і ціннісні орієнтації перебувають у взаємозалежності: з одного боку, цінності впливають на те, як особистість сприймає себе і свої можливості, а з іншого — сформований образ “Я” визначає вибір тих чи інших життєвих пріоритетів. У молодіжному віці ця взаємодія є особливо інтенсивною, оскільки особистість активно конструює власну ідентичність і прагне до узгодженості між внутрішніми переконаннями та зовнішньою поведінкою.

Аналіз особливостей формування ціннісних орієнтацій у молодіжному віці дозволяє стверджувати, що цей процес відбувається в умовах складної взаємодії внутрішніх психологічних змін і зовнішніх соціокультурних впливів. Молодіжний період характеризується динамічністю, певною нестабільністю та високим потенціалом для особистісного розвитку, що зумовлює активне переосмислення життєвих орієнтирів [6; 11].

Важливу роль у цьому процесі відіграють вікові психологічні особливості, криза ідентичності, процес самовизначення та формування Я-концепції. Вони створюють основу для становлення ціннісних орієнтацій, сприяючи переходу від зовнішньо заданих норм до внутрішньо прийнятих життєвих принципів. У цей період цінності набувають особистісного змісту та починають виконувати функцію внутрішніх регуляторів поведінки, визначаючи напрям подальшого розвитку особистості.

Молодь перебуває у стані активного пошуку власних життєвих орієнтирів, що зумовлює як варіативність, так і поступове структурування ціннісної системи. Нестабільність не є негативною характеристикою, а є природним етапом становлення, що дозволяє інтегрувати різні впливи та сформувати індивідуальну систему цінностей.

В умовах сучасних соціальних трансформацій, війни, цей процес набуває особливої складності, оскільки супроводжується переоцінкою базових життєвих пріоритетів і зміщенням акцентів у бік безпеки, стабільності та соціальної підтримки [5; 9]. Отже, ціннісні орієнтації виступають не лише результатом розвитку особистості, а й важливим механізмом її адаптації до змін, що забезпечує здатність інтегрувати новий досвід і зберігати внутрішню цілісність.

Формування ціннісних орієнтацій у молодіжному віці постає як складний, багаторівневий і динамічний процес, що потребує комплексного аналізу з урахуванням як психологічних, так і соціальних чинників. Це зумовлює актуальність подальшого дослідження даної проблематики та її поглибленого розгляду в наступних підрозділах.

1.3 Вплив кризових подій (зокрема війни) на переосмислення цінностей.

Сучасні соціальні трансформації, повномасштабна війна в Україні, створюють принципово нові умови для розвитку особистості, в яких система цінностей зазнає суттєвих змін. Кризові події порушують звичний перебіг життя, руйнують стабільні соціальні зв'язки та змушують людину переосмислювати власні життєві орієнтири. За таких обставин цінності виступають не лише як відносно стійкі утворення, а як динамічна система, здатна адаптуватися до нових реалій [3; 9].

В умовах війни відбувається різке загострення базових потреб і переживань, пов'язаних із безпекою, виживанням та збереженням близьких. Це безпосередньо впливає на ієрархію цінностей, зміщуючи акцент із індивідуальних до більш фундаментальних і колективістських орієнтацій. Зростає значущість таких цінностей, як життя, здоров'я, стабільність, підтримка сім'ї, взаємодопомога та соціальна згуртованість [5].

Психологічно цей процес пов'язаний із необхідністю адаптації до стресових і травматичних умов. Війна супроводжується високим рівнем тривожності, невизначеності та емоційного напруження, що змушує особистість шукати внутрішні опори. Ціннісні орієнтації у цьому випадку виконують стабілізуючу функцію, допомагаючи людині зберігати цілісність і сенс у ситуації невизначеності. Вони виступають своєрідним механізмом “психологічного фільтру”, через який індивід інтерпретує події та формує власне ставлення до них [19; 35].

Однією з найбільш поширених психологічних реакцій на кризові події є стрес, який виникає як відповідь на ситуацію загрози та порушення звичного відчуття стабільності. В умовах війни стрес часто набуває хронічного характеру, супроводжуючись постійним емоційним напруженням, виснаженням та відчуттям невизначеності щодо майбутнього. У таких умовах відбувається переорієнтація системи цінностей у бік базових потреб, пов'язаних із безпекою, фізичним і психологічним благополуччям, підтримкою близьких та збереженням

стабільності [34]. Підвищений рівень тривожності впливає на сприйняття майбутнього та життєвих перспектив, змушуючи особистість концентруватися на короткострокових цілях і пошуку внутрішніх ресурсів для подолання труднощів.

Дослідження, проведені в умовах воєнного стану, свідчать про суттєву трансформацію ціннісної сфери молоді. Відзначається переорієнтація від матеріальних і гедоністичних цінностей до більш значущих екзистенційних орієнтирів, пов'язаних із сенсом життя, відповідальністю та соціальною участю [9]. Молодь починає більше цінувати міжособистісні зв'язки, підтримку близьких, можливість бути корисним суспільству та брати участь у спільній діяльності.

У роботах, присвячених дослідженню молоді в умовах війни, підкреслюється, що такі зміни пов'язані не лише з негативними переживаннями, але й із розвитком адаптивних механізмів. Формуються нові ціннісні орієнтації, які сприяють психологічній стійкості, здатності долати труднощі та підтримувати інших [47]. Це підтверджує тезу про те, що цінності можуть виконувати не лише регулятивну, а й захисну функцію в кризових умовах.

Окремого значення набувають травматичні переживання, пов'язані з досвідом війни. Психологічна травма може супроводжуватися втратою відчуття безпеки, порушенням базової довіри до світу та внутрішньою дезорієнтацією [19]. У таких умовах ціннісна система особистості нерідко зазнає суттєвої трансформації: знижується значущість матеріальних або ситуативних орієнтирів, натомість посилюється цінність міжособистісних взаємин, підтримки, людського життя та емоційної близькості. Разом із цим переживання кризового досвіду може сприяти більш глибокому переосмисленню власного життя та формуванню нових смислів.

Уваги заслуговує й вплив війни на формування соціальної ідентичності молоді. У кризових умовах ціннісні орієнтації стають важливим посередником між зовнішніми подіями та внутрішнім світом особистості, визначаючи її самоідентифікацію та належність до певної соціальної групи. Посилюється

значення національної ідентичності, громадянської відповідальності та відчуття причетності до спільноти [16; 31].

Варто зазначити, що трансформація цінностей не є однорідним процесом. Вона залежить від індивідуального досвіду, рівня стресостійкості, соціального оточення та умов життя. У деяких випадках кризові події можуть спричиняти внутрішні конфлікти, дезорієнтацію та втрату життєвих орієнтирів. Проте навіть у таких умовах ціннісна сфера залишається основою для подальшого відновлення та розвитку особистості. Здатність до адаптації значною мірою визначає характер змін у ціннісній сфері особистості. Для одних людей кризові події стають фактором дезорганізації та втрати життєвих орієнтирів, тоді як для інших — поштовхом до переоцінки пріоритетів і внутрішнього зростання [10]. Ціннісні орієнтації виступають важливим механізмом психологічної адаптації, що допомагає інтегрувати травматичний досвід і зберігати відчуття внутрішньої цілісності.

Аналіз сучасних досліджень також показує, що війна сприяє посиленню моральних і громадянських цінностей, таких як відповідальність, чесність, солідарність і готовність до взаємодопомоги. Це свідчить про те, що кризові події можуть не лише руйнувати усталені системи цінностей, а й стимулювати їхню переоцінку та розвиток на більш глибокому рівні [25].

Вплив війни на ціннісні орієнтації молоді має складний і багатовимірний характер, оскільки поєднує як деструктивні, так і конструктивні психологічні зміни. З одного боку, відбувається порушення стабільності та переоцінка життєвих орієнтирів, а з іншого — формуються нові смисли, що сприяють адаптації та особистісному зростанню.

Таким чином, кризові події та війна, суттєво впливають на структуру та зміст ціннісних орієнтацій молоді. Вони змінюють ієрархію цінностей, актуалізують базові потреби та сприяють формуванню нових життєвих смислів.

Ціннісні орієнтації у таких умовах виконують не лише регулятивну, а й адаптаційну функцію, допомагаючи особистості інтегрувати травматичний

досвід і зберігати психологічну стійкість. Саме тому їх дослідження є важливим для розуміння процесів адаптації молоді в умовах сучасних соціальних викликів.

1.4 Зв'язок особистісних якостей із ціннісними орієнтаціями.

Ціннісні орієнтації особистості не існують ізольовано, а формуються у тісному взаємозв'язку з її індивідуально-психологічними особливостями. Особистісні якості визначають, які цінності стають пріоритетними, як вони ієрархізуються та яким чином реалізуються у поведінці. Ціннісна сфера виступає не лише як результат соціалізації, але й як відображення внутрішньої структури особистості [22].

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що ціннісні орієнтації є складовою ціннісно-сислової сфери, яка інтегрує мотиваційні, емоційні та когнітивні характеристики людини. Вони відображають не лише те, що людина вважає важливим, а й те, як вона сприймає світ, реагує на нього та вибудовує свою поведінку [33]. Тому різні особистісні риси можуть зумовлювати відмінності у системі цінностей навіть у схожих соціальних умовах.

Одним із ключових напрямів дослідження є аналіз взаємозв'язку між рисами особистості та ціннісними орієнтаціями. У межах сучасних психологічних підходів встановлено, що емоційна стабільність, рівень тривожності, екстраверсія, відкритість до досвіду та інші характеристики впливають на вибір і пріоритетність цінностей.

Наприклад, підвищений рівень тривожності, який пов'язаний із рисою нейротизму, часто корелює з орієнтацією на цінності безпеки, стабільності та передбачуваності. У кризових умовах така тенденція може посилюватися, оскільки особистість прагне мінімізувати ризики та відновити відчуття контролю

над ситуацією [35; 40]. Це узгоджується з дослідженнями, які показують зростання значущості безпеки та стабільності в умовах війни.

Натомість більш емоційно стабільні особистості демонструють схильність до орієнтації на цінності самореалізації, розвитку та досягнення. Вони здатні краще інтегрувати складний досвід і зберігати орієнтацію на довгострокові цілі навіть у нестабільних умовах.

Крім нейротизму та емоційної стабільності, важливий вплив на систему цінностей мають й інші особистісні характеристики. Екстраверсія часто пов'язується з орієнтацією на соціальні цінності, міжособистісну взаємодію та активну участь у житті групи. Екстравертовані особистості зазвичай більшою мірою цінують комунікацію, підтримку соціальних контактів, приналежність до спільноти та емоційну взаємодію з іншими людьми. У кризових умовах це може проявлятися у підвищеній потребі у соціальній підтримці, спільній діяльності та взаємодопомозі [29].

Відкритість до нового досвіду, у свою чергу, пов'язана з орієнтацією на розвиток, самореалізацію, творчість і пізнання. Особи з високим рівнем цієї риси зазвичай демонструють більшу гнучкість мислення, готовність до змін та інтерес до нового досвіду [44]. Це сприяє формуванню цінностей автономності, особистісного розвитку та самовираження. Навіть у складних життєвих умовах такі особистості частіше зберігають орієнтацію на перспективу майбутнього та прагнення до внутрішнього зростання.

Важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій відіграє також сумлінність, яка пов'язана з відповідальністю, самоконтролем і здатністю дотримуватися поставлених цілей. Особи з високим рівнем сумлінності частіше орієнтуються на цінності обов'язку, дисципліни, соціальної корисності та стабільності. Для них характерне більш усвідомлене ставлення до власних рішень і поведінки, а також прагнення діяти відповідно до внутрішніх моральних принципів [41].

Таким чином, різні особистісні риси можуть формувати різні типи ціннісних орієнтацій, впливаючи не лише на життєві пріоритети людини, але й

на способи її адаптації до соціальних змін і кризових обставин. Це ще раз підтверджує складний і багаторівневий характер взаємозв'язку між особистісними особливостями та ціннісною сферою.

Ціннісні орієнтації тісно пов'язані з мотиваційною сферою особистості, оскільки вони визначають не лише бажані цілі, але й внутрішні причини поведінки. Особистісні якості впливають на те, які то потреби та мотиви стають домінуючими, а відповідно — які цінності виходять на перший план [46].

У сучасних психологічних підходах взаємозв'язок між особистісними характеристиками та ціннісними орієнтаціями нерідко розглядається як послідовний процес, у межах якого індивідуально-психологічні особливості впливають на формування системи цінностей, а цінності, у свою чергу, визначають поведінкові прояви особистості [45; 48]. З огляду на це, особистісні риси можна розглядати як внутрішню основу формування певних життєвих орієнтирів, що надалі реалізуються у конкретних рішеннях, мотивах і способах взаємодії людини із соціальним середовищем.

Цінності слугують своєрідною “проміжною ланкою” між внутрішніми психологічними характеристиками та реальною поведінкою особистості. Наприклад, підвищений рівень тривожності може сприяти орієнтації на стабільність і безпеку, що надалі проявляється у прагненні уникати ризику та невизначеності. Відкритість до нового досвіду може формувати цінності саморозвитку, творчості та автономності, які реалізуються у готовності до змін, пошуку нового досвіду та прагненні до самореалізації.

Такий підхід дозволяє розглядати ціннісні орієнтації не лише як результат соціального впливу, але і як форму прояву внутрішньої структури особистості. Через систему цінностей людина інтерпретує власний досвід, визначає пріоритети та обирає моделі поведінки, які найбільше відповідають її психологічним особливостям [30]. Це пояснює, чому навіть у подібних соціальних умовах люди можуть демонструвати суттєво різні життєві орієнтири та способи реагування на одні й ті самі події.

У дослідженнях підкреслюється, що ціннісні орієнтації виступають як механізм, що “фільтрує” зовнішні впливи та трансформує їх у внутрішні смисли, формуючи індивідуальну позицію особистості. Це означає, що навіть за однакових обставин різні люди можуть по-різному інтерпретувати події залежно від своїх особистісних характеристик [19].

Особистісні якості визначають не лише зміст ціннісних орієнтацій, але й способи їх реалізації у поведінці. Рівень відповідальності, емоційної стабільності чи потреби у соціальній взаємодії впливає на те, які життєві пріоритети стають домінуючими для особистості.

У ситуаціях соціальної нестабільності, під час війни, зв'язок між особистісними характеристиками та ціннісними орієнтаціями стає ще більш вираженим. Кризові умови виступають своєрідним “тестом” для ціннісної системи, активізуючи ті орієнтири, які відповідають внутрішнім психологічним особливостям людини [9].

Дослідження показують, що в умовах стресу ціннісні орієнтації можуть виконувати адаптаційну функцію, допомагаючи особистості впоратися з емоційним навантаженням та зберегти психологічну рівновагу. Характер цих орієнтацій залежить від індивідуальних рис: одні люди орієнтуються на безпеку і стабільність, інші — на активну діяльність, допомогу іншим або самореалізацію [35; 47].

В умовах війни посилюється роль таких особистісних якостей, як емпатія, відповідальність і здатність до співпереживання, що сприяє формуванню цінностей взаємодопомоги, солідарності та соціальної згуртованості. Це підтверджує тезу про те, що ціннісні орієнтації є не лише індивідуальним, а й соціально значущим феноменом.

Важливо підкреслити, що навіть у межах однієї вікової або соціальної групи система цінностей може суттєво відрізнятися залежно від особистісних характеристик [25]. Це свідчить про індивідуалізований характер ціннісних орієнтацій, які формуються на перетині зовнішніх впливів і внутрішніх особливостей.

Цінності відображають не лише соціальний досвід людини, але й її індивідуальний спосіб реагування на цей досвід. Тому вони можуть виступати показником особистісного розвитку, рівня зрілості та здатності до адаптації в різних життєвих умовах.

Отже, ціннісні орієнтації особистості формуються у тісному взаємозв'язку з її індивідуально-психологічними характеристиками. Особистісні риси визначають не лише те, які життєві пріоритети стають домінуючими, але й способи їх реалізації у поведінці та реагування на соціальні зміни.

У кризових умовах цей взаємозв'язок стає особливо помітним, оскільки саме через призму власних психологічних особливостей людина інтерпретує події, формує нові смисли та адаптується до нестабільного середовища. Це дозволяє розглядати ціннісні орієнтації не як ізольований феномен, а як результат складної взаємодії особистісних і соціальних чинників [35].

Таким чином, система цінностей відображає не лише зовнішній досвід людини, але й особливості її внутрішньої психологічної організації. Саме тому дослідження ціннісних орієнтацій потребує комплексного підходу, який враховує як соціальний контекст, так і індивідуально-психологічні характеристики особистості.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

2.1 Зв'язок особистісних якостей із ціннісними орієнтаціями

Емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни проводилося з метою виявлення особливостей трансформації системи цінностей сучасної молоді, а також визначення взаємозв'язків між ціннісними орієнтаціями, особистісними рисами та локусом контролю. Актуальність такого дослідження зумовлена тим, що повномасштабна війна в Україні суттєво впливає на психологічний стан молодого покоління, змінює життєві пріоритети, уявлення про безпеку, стабільність, майбутнє та міжособистісні взаємини. Подібні тенденції описуються і в сучасних психологічних дослідженнях, де зазначається, що кризові та воєнні умови спричиняють переоцінку життєвих цінностей та зміну структури особистісних орієнтирів [3; 35].

У дослідженні взяли участь 30 осіб віком від 18 до 30 років. Серед респондентів було 26 жінок та 4 чоловіки. Частина вибірки становили внутрішньо переміщені особи — 6 учасників. До дослідження були залучені представники різних освітніх і професійних напрямів, студенти психологічних, медичних, юридичних, педагогічних, філологічних спеціальностей, а також представники сфери будівництва, підприємництва, торгівлі, готельно-ресторанної справи та інших професійних галузей. Така різноманітність вибірки дозволяє ширше простежити особливості ціннісних орієнтацій молоді в умовах воєнного часу та врахувати відмінності соціального досвіду респондентів.

Дослідження проводилося у дистанційному форматі за допомогою Google Forms. Посилання на опитування поширювалося через соціальні мережі та особисті контакти дослідниці. Вибір онлайн-формату був зумовлений сучасними умовами організації наукових досліджень, доступністю дистанційної комунікації та можливістю забезпечення комфортної й безпечної участі респондентів. У сучасних психологічних дослідженнях, особливо в умовах війни та соціальної нестабільності, онлайн-опитування є одним із найбільш поширених способів збору емпіричних даних.

Участь у дослідженні була добровільною та анонімною. Перед початком проходження опитування учасники були ознайомлені із загальною метою дослідження та поінформовані про конфіденційність отриманих результатів. Респондентам гарантувалося, що отримані дані будуть використані виключно в межах кваліфікаційної роботи в узагальненому вигляді без розкриття особистої інформації. Дотримання принципів добровільності, анонімності та конфіденційності є важливою складовою психологічного дослідження та відповідає сучасним вимогам академічної доброчесності й етики наукової діяльності.

Організація емпіричного дослідження включала декілька послідовних етапів. На першому етапі було здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з проблематики ціннісних орієнтацій молоді, впливу війни на особистість, а також психологічних особливостей локусу контролю та рис особистості. Аналіз сучасних досліджень показав, що в умовах воєнного часу зростає значущість цінностей безпеки, підтримки близьких, відповідальності та психологічної стійкості [9].

На другому етапі було підібрано психодіагностичний інструментарій відповідно до мети та завдань дослідження. Для вивчення системи ціннісних орієнтацій використовувалася методика Ш. Шварца, для визначення індивідуально-психологічних рис — опитувальник «Велика п'ятірка», а для дослідження особливостей суб'єктивного контролю — шкала локусу контролю Дж. Роттера. Використані методики є поширеними у сучасній психологічній практиці та дозволяють комплексно дослідити взаємозв'язок між особистісними характеристиками й системою життєвих цінностей.

Третій етап передбачав безпосередній збір емпіричних даних шляхом проходження учасниками онлайн-опитування. Після завершення збору результатів було здійснено первинне впорядкування отриманих даних для подальшого статистичного аналізу, виявлення закономірностей у структурі цінностей та дослідження взаємозв'язків між психологічними показниками.

Для реалізації мети дослідження та перевірки висунутої гіпотези було підібрано комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на всебічне вивчення ціннісних орієнтацій молоді, індивідуально-психологічних особливостей особистості та локусу контролю. Використання декількох взаємодоповнюючих методик дозволяє комплексно дослідити не лише структуру життєвих цінностей молоді в умовах війни, але й визначити можливі взаємозв'язки між ціннісними орієнтаціями, рисами особистості та рівнем суб'єктивного контролю.

Підбір методик здійснювався з урахуванням мети дослідження, вікових особливостей респондентів, актуальності методик у сучасній психологічній практиці та їхньої поширеності у вітчизняних і зарубіжних психологічних дослідженнях. У сучасній психології ціннісні орієнтації розглядаються як важливий компонент структури особистості, що визначає спрямованість поведінки, життєві пріоритети та способи взаємодії людини із соціальним середовищем [43].

В умовах воєнного часу система цінностей молоді зазнає значних трансформацій, оскільки кризові події впливають на психологічне благополуччя особистості, рівень тривожності, відчуття безпеки та бачення майбутнього. Сучасні дослідження підтверджують, що в умовах війни особливої значущості набувають цінності безпеки, підтримки, стабільності, відповідальності та міжособистісної взаємодії.

Саме тому для дослідження було обрано методики, які дозволяють охопити різні аспекти психологічного функціонування особистості та забезпечують більш глибоке розуміння механізмів формування ціннісних орієнтацій молоді в умовах соціальної нестабільності.

Для дослідження системи ціннісних орієнтацій респондентів використовувалася **методика діагностики ціннісних орієнтацій Ш. Шварца**, спрямована на вивчення індивідуальної структури цінностей особистості. Дана методика є однією з найбільш поширених у психологічних дослідженнях

ціннісної сфери та базується на концепції універсальних людських цінностей, які визначають мотиваційну спрямованість поведінки людини.

В основі теорії Ш. Шварца лежить уявлення про те, що цінності виступають стійкими переконаннями особистості щодо бажаних життєвих цілей та принципів, які визначають вибір поведінки людини в різних життєвих ситуаціях. Методика дозволяє визначити ступінь значущості окремих цінностей і виявити домінуючі мотиваційні типи у структурі особистості [44; 49].

Опитувальник містить перелік цінностей, які респонденти оцінюють відповідно до рівня їхньої особистісної значущості. У межах методики досліджуються такі ціннісні категорії, як безпека, самостійність, доброзичливість, універсалізм, досягнення, влада, конформність, традиції, стимуляція та гедонізм. Отримані результати дозволяють визначити ієрархію життєвих пріоритетів особистості та проаналізувати особливості трансформації цінностей в умовах воєнного часу.

Використання методики Шварца у даному дослідженні є доцільним, оскільки вона дає змогу дослідити зміни у системі життєвих орієнтирів молоді, виявити домінуючі цінності та простежити вплив кризових умов на структуру особистісних пріоритетів. Подібні методики активно використовуються у сучасних дослідженнях ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни.

Інтерпретація результатів здійснюється шляхом визначення рівня значущості кожної цінності у структурі особистості. Вищі показники свідчать про більшу важливість певних життєвих орієнтирів для респондента та їхню провідну роль у регуляції поведінки й прийнятті рішень.

Для дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості використовувався опитувальник «Велика п'ятірка» (**Big Five Inventory**), який базується на п'ятифакторній моделі особистості. Дана модель є однією з найбільш визнаних у сучасній психології та широко застосовується для дослідження стійких особистісних рис людини [29].

Методика спрямована на визначення вираженості п'яти базових факторів особистості: екстраверсії, доброзичливості, сумлінності, нейротизму та

відкритості новому досвіду. Кожна із зазначених характеристик відображає певні особливості емоційної сфери, міжособистісної взаємодії, поведінкових стратегій та ставлення людини до навколишнього світу [40].

Екстраверсія характеризує рівень соціальної активності, енергійності та комунікабельності особистості. Доброзичливість відображає схильність до співпраці, емпатії та позитивної взаємодії з іншими людьми. Сумлінність пов'язана із самодисципліною, організованістю та відповідальністю. Нейротизм характеризує емоційну нестабільність, схильність до тривожності та переживання негативних емоцій. Відкритість досвіду визначає рівень гнучкості мислення, творчості та готовності до нового досвіду.

Використання даної методики у межах дослідження дає змогу проаналізувати можливі взаємозв'язки між особистісними рисами та системою ціннісних орієнтацій молоді. Актуальність такого підходу підтверджується сучасними дослідженнями, які демонструють наявність зв'язку між особистісними характеристиками та життєвими цінностями людини навіть в умовах тривалого воєнного стресу.

Інтерпретація результатів здійснюється шляхом визначення рівня вираженості кожного з п'яти факторів особистості. Високі показники за окремими шкалами свідчать про домінування відповідних особистісних рис у структурі особистості респондента.

Для дослідження особливостей суб'єктивного контролю особистості використовувалася **методика діагностики локусу контролю Дж. Роттера**, спрямована на визначення локусу контролю. Поняття локусу контролю розглядається як схильність людини пояснювати події власного життя або внутрішніми чинниками, або впливом зовнішніх обставин [17].

Згідно з теорією Дж. Роттера, особи з інтернальним локусом контролю схильні вважати, що результати їхньої діяльності значною мірою залежать від власних зусиль, рішень та поведінки. Натомість особи з екстернальним локусом контролю частіше пояснюють події впливом зовнішніх факторів, випадку або інших людей.

Методика дозволяє визначити рівень інтернальності або екстернальності особистості та дослідити особливості відповідальності, саморегуляції й ставлення людини до життєвих подій. У сучасних психологічних дослідженнях локус контролю розглядається як важливий чинник психологічної адаптації, стресостійкості та здатності особистості долати кризові ситуації [41].

Використання методики Роттера у даному дослідженні є доцільним, оскільки вона дозволяє простежити можливий зв'язок між рівнем суб'єктивного контролю та системою ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни. Дослідження дає можливість виявити, чи пов'язане переважання певних життєвих цінностей із рівнем відповідальності особистості за власне життя та прийняття рішень.

Інтерпретація результатів методики здійснюється через визначення переважання інтернального або екстернального локусу контролю. Вищий рівень інтернальності свідчить про схильність особистості брати відповідальність за власні дії та результати на себе, тоді як екстернальність вказує на орієнтацію на зовнішні обставини як визначальний фактор життєвих подій.

2.2 Аналіз та інтерпретація результатів

Після завершення збору емпіричних даних було здійснено первинну обробку результатів дослідження, яка передбачала систематизацію отриманих показників, визначення середніх значень за кожною шкалою, аналіз частотних характеристик та узагальнення основних тенденцій у структурі ціннісних орієнтацій респондентів. Первинний аналіз результатів дозволяє виявити загальні особливості досліджуваної вибірки, визначити найбільш виражені психологічні характеристики та простежити специфіку системи цінностей сучасної молоді в умовах воєнного часу.

У дослідженні взяли участь 30 респондентів віком від 18 до 30 років. Серед учасників переважали жінки — 26 осіб, тоді як кількість чоловіків становила 4 особи. Частина вибірки була представлена внутрішньо переміщеними особами — 6 респондентів. Учасники дослідження належали до різних професійних та освітніх напрямів, серед яких були студенти психологічних, медичних, юридичних, педагогічних спеціальностей, а також представники інших професійних сфер. Така різноманітність вибірки дозволяє більш комплексно дослідити особливості ціннісних орієнтацій молоді в сучасних соціальних умовах.

У ході первинної обробки результатів було визначено середні значення за шкалами методики ціннісних орієнтацій Ш. Шварца, опитувальника «Велика п'ятірка» та методики локусу контролю Дж. Роттера. Аналіз отриманих результатів дозволив виявити домінуючі тенденції у структурі цінностей та особистісних характеристик досліджуваних.

Під час аналізу ціннісних орієнтацій було встановлено, що найбільш вираженими у структурі цінностей респондентів є безпека, конформність, традиції та самоорієнтація. Отримані результати свідчать про те, що в умовах соціальної нестабільності та воєнного часу для молоді особливої значущості набувають потреба у стабільності, психологічній захищеності, підтримці близьких та передбачуваності життєвих умов.

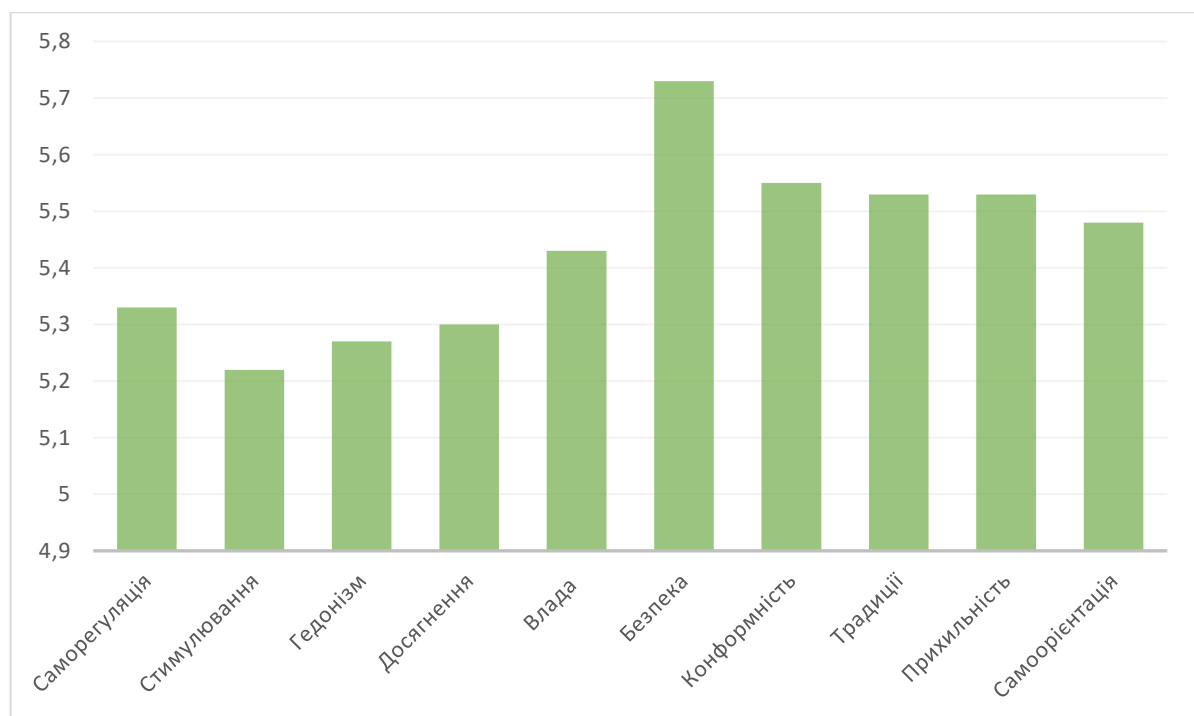
Найвищий середній показник був зафіксований за шкалою «Безпека» (5,73), що свідчить про підвищену значущість потреби у стабільності, захисті та відчутті контролю над життєвими обставинами. Подібна тенденція є цілком закономірною в умовах воєнного стану, оскільки кризові події суттєво впливають на систему життєвих пріоритетів молоді та спричиняють переоцінку базових потреб особистості. Підвищення значущості цінностей безпеки та стабільності також простежується у сучасних психологічних дослідженнях, присвячених трансформації ціннісних орієнтацій в умовах війни.

Достатньо високими виявилися також показники за шкалами «Конформність» (5,55) та «Традиції» (5,53). Це може свідчити про посилення

орієнтації молоді на соціальну підтримку, міжособистісну згуртованість, дотримання норм взаємодії та важливість соціальної єдності в умовах суспільної нестабільності. В умовах війни люди частіше орієнтуються на підтримку найближчого оточення, сімейні цінності та відчуття приналежності до спільноти, що забезпечує психологічне відчуття стабільності та безпеки.

Показники за шкалами «Стимулювання» (5,22) та «Гедонізм» (5,27) виявилися дещо нижчими порівняно з іншими цінностями. Це може свідчити про зниження орієнтації на пошук нових вражень, ризику та задоволення внаслідок підвищеного рівня тривожності та невизначеності в умовах війни. За кризових обставин молодь частіше орієнтується на потребу в стабільності та емоційній безпеці, ніж на активний пошук нових переживань або розваг.

Для більш наочного представлення отриманих результатів середні значення ціннісних орієнтацій респондентів подано на рисунку 2.1.

**Рисунок 2.1. Середні значення ціннісних орієнтацій
за методикою Ш. Шварца**

Під час аналізу результатів опитувальника «Велика п'ятірка» було встановлено, що найбільш вираженими особистісними характеристиками

респондентів є екстраверсія та прив'язаність, середні значення яких становлять 5,57. Отримані результати можуть свідчити про збереження потреби молоді у міжособистісній взаємодії, підтримці та емоційному контакті навіть в умовах тривалого соціального напруження. Під час кризових подій особливої значущості набувають соціальні зв'язки, емоційна підтримка та відчуття приналежності до близького оточення.

Показники самоконтролю (5,37) та емоційної стійкості (5,38) перебувають на середньому рівні, що може свідчити про відносну здатність респондентів адаптуватися до складних життєвих умов, зберігати контроль над поведінкою та підтримувати емоційну рівновагу попри вплив воєнного стресу. Відсутність надто високих показників може вказувати на загальне психологічне напруження, яке є характерним для молоді в умовах нестабільності та невизначеності майбутнього.

Результати за шкалою «Експресивність» (5,48) також демонструють достатньо високий рівень відкритості до емоційного вираження та міжособистісної комунікації. Це може свідчити про збереження потреби у самовираженні та підтриманні емоційного контакту з іншими людьми навіть в умовах психологічного навантаження.

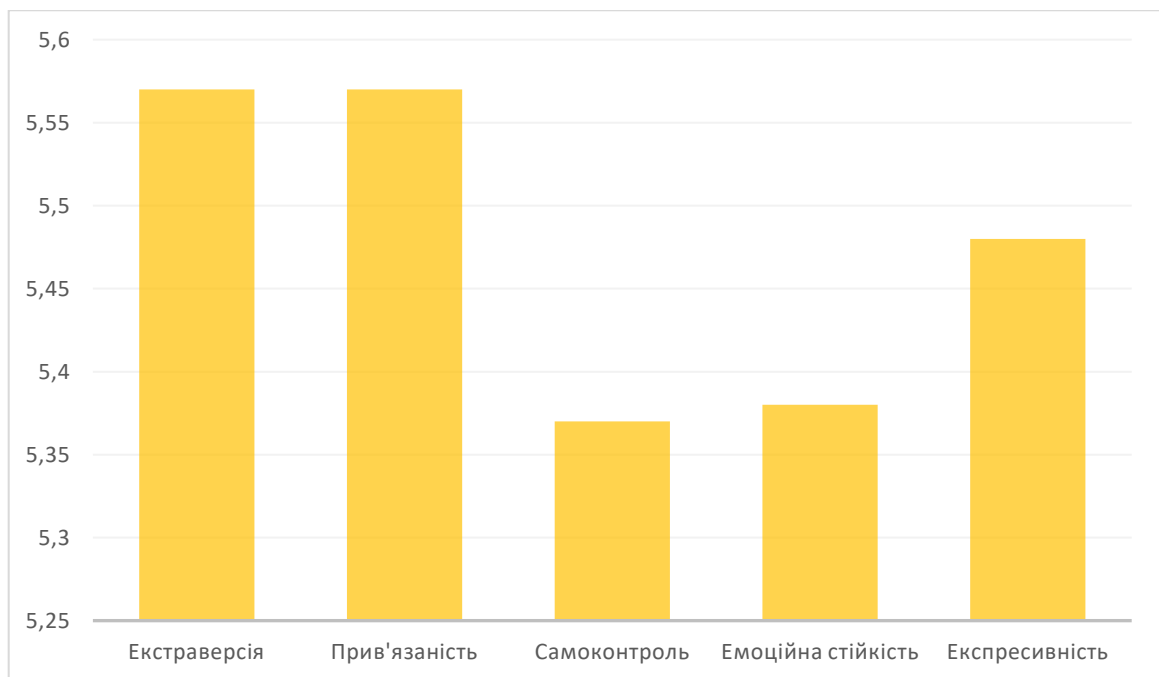

Рисунок 2.2 Середні значення

за шкалами опитувальника «Велика п'ятірка».

Аналіз показників локусу контролю продемонстрував відносний баланс між інтернальністю та екстернальністю, середні значення яких становлять по 5,43. Отримані результати можуть свідчити про те, що в умовах війни молодь одночасно прагне зберігати відповідальність за власне життя та усвідомлює значний вплив зовнішніх обставин на перебіг подій. Подібна тенденція є цілком закономірною в умовах соціальної нестабільності, коли людина змушена поєднувати особисту активність із розумінням обмеженості контролю над зовнішніми подіями.

Результати первинної обробки даних дозволяють зробити висновок про те, що в умовах воєнного часу у структурі цінностей молоді домінують потреби у безпеці, стабільності та підтримці соціального оточення. Особистісні характеристики респондентів свідчать про збереження орієнтації на міжособистісну взаємодію, емоційний контакт та адаптацію до складних життєвих умов. Отримані результати створюють основу для подальшого аналізу взаємозв'язків між системою цінностей, рисами особистості та локусом контролю.

Отримані результати дозволяють простежити певні закономірності у структурі ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Насамперед увагу привертає домінування цінностей безпеки, конформності та традицій, що може свідчити про зміну життєвих пріоритетів в умовах воєнного часу. Подібна тенденція є закономірною, оскільки тривале перебування в умовах соціальної нестабільності, інформаційного напруження та постійної невизначеності суттєво впливає на систему цінностей особистості.

Найвищий показник було зафіксовано за шкалою «Безпека» (5,73), тоді як дещо нижчі, проте також достатньо високі значення спостерігалися за шкалами «Конформність» (5,55), «Традиції» (5,53) та «Самоорієнтація» (5,48). Отримані результати можуть свідчити про те, що в умовах війни для молоді особливої значущості набувають потреба у стабільності, психологічній захищеності та підтримці соціального оточення.

В умовах тривалого стресу та невизначеності потреба у безпеці починає відігравати одну з провідних ролей у структурі життєвих пріоритетів особистості. Молодь, яка постійно перебуває в ситуації емоційного напруження, значно більше орієнтується на пошук психологічної опори, стабільності та передбачуваності життєвих умов. Отримані результати узгоджуються із сучасними дослідженнями ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни, де також простежується посилення значущості потреби у безпеці, підтримці близьких та емоційній стабільності.

Достатньо високі показники за шкалами «Конформність» та «Традиції» можуть свідчити про посилення орієнтації молоді на соціальну підтримку, взаєморозуміння та підтримання гармонійних стосунків з оточенням. В кризових умовах людина частіше звертається до близького соціального середовища, сімейних цінностей та звичних моделей поведінки, оскільки саме вони створюють відчуття психологічної стабільності та безпеки.

Нижчі показники були зафіксовані за шкалами «Стимулювання» (5,22), «Гедонізм» (5,27) та «Досягнення» (5,30). Подібна тенденція може свідчити про зниження орієнтації молоді на ризик, пошук нових вражень та прагнення до емоційного задоволення. В умовах війни значна частина психологічних ресурсів людини спрямовується не на отримання нових переживань чи активне самоствердження, а на адаптацію до складних життєвих обставин та збереження внутрішньої рівноваги.

Зниження значущості гедоністичних цінностей також може бути пов'язане з підвищеним рівнем тривожності, емоційним виснаженням та постійним інформаційним навантаженням. У ситуації тривалого соціального напруження потреба у комфорті та емоційному задоволенні поступово відходить на другий план, поступаючись більш базовим потребам, пов'язаним із безпекою та підтримкою близьких людей.

Окрему увагу привертає показник за шкалою «Влада» (5,43), який перебуває на середньому рівні. Це може свідчити про те, що прагнення до домінування, контролю над іншими чи досягнення високого соціального статусу

не є провідним життєвим орієнтиром для більшості респондентів. В умовах війни життєві пріоритети молоді зміщуються від індивідуалістичних прагнень у бік потреб, пов'язаних із психологічною стабільністю, підтримкою та міжособистісною взаємодією.

Показники за шкалами «Саморегуляція» (5,33) та «Прихильність» (5,33) перебувають на середньому рівні, що може свідчити про збереження прагнення молоді до саморозвитку, підтримання близьких міжособистісних зв'язків та особистісної автономії навіть попри складні соціальні обставини. Молоді люди продовжують орієнтуватися на власні потреби та цілі, однак ці прагнення вже значно тісніше поєднуються з потребою у стабільності та психологічній захищеності.

Таким чином, результати дослідження свідчать про певну трансформацію структури ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни. Провідного значення набувають цінності безпеки, соціальної підтримки та стабільності, тоді як орієнтація на ризик, новизну та гедоністичні потреби дещо знижується. Це дозволяє припустити, що в умовах тривалого соціального напруження система життєвих пріоритетів молоді стає більш орієнтованою на адаптацію, збереження психологічної рівноваги та підтримання емоційної стабільності.

Подальший аналіз результатів був спрямований на виявлення взаємозв'язків між рисами особистості респондентів та їхніми ціннісними орієнтаціями. Для цього було проведено кореляційний аналіз між показниками опитувальника «Велика п'ятірка» та шкалами методики ціннісних орієнтацій Ш. Шварца. Аналіз здійснювався за допомогою коефіцієнтів кореляції Пірсона та Спірмена, що дозволило простежити особливості взаємозв'язків між окремими особистісними характеристиками та системою життєвих пріоритетів респондентів.

У результаті проведеного аналізу було встановлено декілька статистично значущих кореляційних зв'язків. Варто зазначити, що більшість виявлених взаємозв'язків мають негативний характер, тобто зі зростанням вираженості

окремих рис особистості спостерігається зниження значущості певних ціннісних орієнтацій.

Найбільш виражений статистично значущий негативний зв'язок було виявлено між показником прив'язаності та цінністю традицій ($r = -0,546759$; $p \leq 0,05$). Отриманий результат може свідчити про те, що респонденти з більш вираженою потребою у міжособистісній взаємодії, емоційній близькості та підтримці меншою мірою орієнтуються на жорстке дотримання традиційних норм і консервативних моделей поведінки. Можна припустити, що більш емоційно відкриті особистості демонструють більшу психологічну гнучкість та меншою мірою схильні до жорстко фіксованих соціальних установок.

Також було встановлено статистично значущий негативний взаємозв'язок між показником самоконтролю та цінністю традицій ($r = -0,361287$; $p \leq 0,05$). Подібний результат може свідчити про те, що респонденти з більш вираженою здатністю до саморегуляції та контролю власної поведінки меншою мірою орієнтуються на традиційні форми соціальної взаємодії. Це може пояснюватися більшою автономністю у прийнятті рішень та меншою потребою спиратися на зовнішні соціальні норми як джерело поведінкових орієнтирів.

Було виявлено негативний кореляційний зв'язок між експресивністю та цінністю традицій ($r = -0,377255$; $p \leq 0,05$). Отриманий результат може вказувати на те, що більш емоційно виразні та відкриті до самовираження особистості меншою мірою схильні до дотримання консервативних моделей поведінки та усталених соціальних норм. У даному випадку можна припустити, що прагнення до емоційного самовираження пов'язане з більшою відкритістю до змін та меншою орієнтацією на традиційні форми взаємодії.

Також варто звернути увагу на негативний взаємозв'язок між прив'язаністю та конформністю ($r = -0,395772$; $p \leq 0,05$). Це може свідчити про те, що молоді люди з більш вираженою потребою у щирих міжособистісних контактах менш схильні до надмірного підпорядкування соціальним очікуванням та зовнішньому контролю поведінки. Подібна тенденція може вказувати на

більшу автономність у системі життєвих орієнтирів та прагнення до більш вільного самовираження у взаємодії з оточенням.

У результаті аналізу також було виявлено низку кореляційних зв'язків, які перебувають на рівні статистичної тенденції ($p \leq 0,10$). Простежується негативний зв'язок між прив'язаністю та владою ($r = -0,379781$), що може свідчити про меншу орієнтацію соціально відкритих респондентів на домінування та прагнення до контролю над іншими. Також було зафіксовано негативний зв'язок між самоконтролем та конформністю ($r = -0,303286$), а також між самоконтролем та прихильністю ($r = -0,312534$). Подібні результати можуть вказувати на те, що більш саморегульовані особистості меншою мірою орієнтуються на зовнішнє схвалення та залежність від міжособистісної підтримки.

Варто зазначити, що кількість статистично значущих взаємозв'язків між рисами особистості та системою цінностей виявилася відносно невеликою. Подібна тенденція може бути пов'язана як із невеликою вибіркою дослідження, так і зі складністю самих психологічних конструктів. Система цінностей особистості формується під впливом значної кількості соціальних, емоційних та індивідуально-психологічних чинників, тому не всі особистісні характеристики демонструють прямі та стійкі взаємозв'язки з окремими ціннісними орієнтаціями.

В умовах війни життєві пріоритети молоді можуть ставати більш динамічними та менш стабільними, оскільки значна частина психологічних ресурсів спрямовується на адаптацію до кризових обставин. Саме тому структура цінностей респондентів може значною мірою визначатися не лише особистісними рисами, а й актуальним емоційним станом, переживанням соціальної нестабільності та впливом воєнного контексту.

Таким чином, результати проведеного кореляційного аналізу дозволяють зробити висновок про наявність окремих взаємозв'язків між рисами особистості та системою ціннісних орієнтацій молоді. Найбільш помітні зв'язки простежуються між показниками прив'язаності, самоконтролю, експресивності

та цінностями традицій і конформності. Отримані результати свідчать про те, що більш емоційно відкриті та психологічно автономні респонденти меншою мірою орієнтуються на жорстке дотримання соціальних норм та традиційних моделей поведінки.

Подальший аналіз результатів був спрямований на виявлення взаємозв'язків між локусом контролю респондентів та їхніми ціннісними орієнтаціями. Для цього було проведено кореляційний аналіз між показниками інтернальності та екстернальності за методикою РСК Дж. Роттера і шкалами методики ціннісних орієнтацій Ш. Шварца. Подібний аналіз дозволяє простежити, яким чином особливості сприйняття людиною контролю над власним життям пов'язані із системою її життєвих пріоритетів та цінностей.

У результаті проведеного аналізу не було виявлено великої кількості статистично значущих взаємозв'язків між показниками локусу контролю та ціннісними орієнтаціями респондентів. Окремі тенденції все ж дозволяють простежити певні психологічні особливості структури цінностей молоді в умовах війни.

Було встановлено позитивний зв'язок між інтернальністю та цінністю безпеки ($r = 0,194545$). Хоча отриманий показник не досягає рівня статистичної значущості, подібна тенденція може свідчити про те, що респонденти з більш вираженим внутрішнім локусом контролю більшою мірою орієнтуються на стабільність, передбачуваність та психологічну захищеність. Можна припустити, що люди, які схильні брати відповідальність за власне життя та результати своєї діяльності, демонструють підвищену потребу у відчутті контролю над життєвими обставинами, що особливо актуалізується в умовах соціальної нестабільності.

Також простежується незначний позитивний зв'язок між інтернальністю та цінністю досягнення ($r = 0,088541$), а також між інтернальністю та владою ($r = 0,094972$). Подібні результати можуть свідчити про те, що респонденти з більш вираженим внутрішнім локусом контролю дещо більше орієнтуються на самореалізацію, особисту ефективність та досягнення власних цілей. Це

узгоджується із загальними психологічними уявленнями про інтернальний тип особистості, для якого характерним є сприйняття власних результатів як наслідку власних дій та зусиль.

Було зафіксовано негативний зв'язок між інтернальністю та цінністю прихильності ($r = -0,110202$), а також між інтернальністю та самоорієнтацією ($r = -0,145523$). Отримані результати можуть свідчити про те, що респонденти з більш вираженим внутрішнім локусом контролю меншою мірою орієнтуються на емоційну залежність від оточення та потребу у зовнішній підтримці. Подібна тенденція може пояснюватися більшою автономністю та самостійністю у прийнятті рішень.

Щодо показника екстернальності, було виявлено позитивний зв'язок із цінністю стимулювання ($r = 0,209776$) та прихильності ($r = 0,136199$). Це може свідчити про те, що респонденти з більш вираженим зовнішнім локусом контролю дещо більше орієнтуються на емоційні переживання, зовнішні стимули та підтримку з боку інших людей. Спостерігається негативний зв'язок між екстернальністю та цінністю безпеки ($r = -0,194528$), що може вказувати на меншу орієнтацію таких респондентів на стабільність та передбачуваність життєвих умов.

Попри наявність окремих тенденцій, отримані результати свідчать про відсутність великої кількості сильних взаємозв'язків між локусом контролю та структурою цінностей молоді. Подібний результат може бути пов'язаний як із невеликою вибіркою дослідження, так і зі складністю самих психологічних конструктів. В умовах війни система життєвих пріоритетів особистості значною мірою формується під впливом актуальної соціальної ситуації, емоційного стану та переживання кризових обставин, що може послаблювати прямі взаємозв'язки між окремими особистісними характеристиками та ціннісними орієнтаціями.

Таким чином, результати кореляційного аналізу дозволяють припустити, що локус контролю певною мірою пов'язаний із системою життєвих пріоритетів молоді, однак ці взаємозв'язки не є достатньо вираженими. Більш інтернально орієнтовані респонденти демонструють тенденцію до більшої орієнтації на

безпеку, досягнення та особисту ефективність, тоді як більш екстернально орієнтовані особистості частіше виявляють потребу у зовнішній підтримці та емоційних стимулах. Загальна структура цінностей молоді в умовах війни значною мірою визначається не лише особливостями локусу контролю, а й впливом соціальної нестабільності та актуального емоційного досвіду.

Отримані результати дослідження дозволяють простежити певні особливості структури ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах війни та визначити основні психологічні тенденції, пов'язані зі зміною життєвих пріоритетів особистості. Проведений аналіз показав, що в умовах соціальної нестабільності та тривалого емоційного напруження система цінностей молоді зазнає певної трансформації, у межах якої особливої значущості набувають потреби у безпеці, стабільності, соціальній підтримці та психологічній захищеності.

У ході дослідження було встановлено, що найвищі середні показники спостерігалися за шкалами «Безпека» (5,73), «Конформність» (5,55) та «Традиції» (5,53). Подібні результати можуть свідчити про підвищену орієнтацію молоді на стабільність, передбачуваність життєвих умов та підтримання гармонійних міжособистісних взаємин. Нижчі показники були зафіксовані за шкалами «Стимулювання» (5,22) та «Гедонізм» (5,27), що може вказувати на зниження значущості ризику, пошуку нових вражень та орієнтації на емоційне задоволення в умовах війни.

Проведений кореляційний аналіз між рисами особистості та ціннісними орієнтаціями дозволив виявити декілька статистично значущих взаємозв'язків. Було встановлено негативний зв'язок між прив'язаністю та цінністю традицій ($r = -0,546759$; $p \leq 0,05$), а також між прив'язаністю та конформністю ($r = -0,395772$; $p \leq 0,05$). Було виявлено негативний взаємозв'язок між самоконтролем та традиціями ($r = -0,361287$; $p \leq 0,05$), а також між експресивністю та традиціями ($r = -0,377255$; $p \leq 0,05$). Отримані результати можуть свідчити про те, що більш емоційно відкриті та психологічно автономні респонденти меншою мірою

орієнтуються на жорстке дотримання традиційних норм та консервативних моделей поведінки.

Аналіз взаємозв'язків між локусом контролю та системою цінностей показав відсутність великої кількості сильних статистично значущих кореляцій, однак дозволив простежити окремі психологічні тенденції. Було встановлено позитивний зв'язок між інтернальністю та цінністю безпеки ($r = 0,194545$), а також між інтернальністю та досягненням ($r = 0,088541$). Подібні результати можуть свідчити про те, що респонденти з більш вираженим внутрішнім локусом контролю більшою мірою орієнтуються на стабільність, особисту відповідальність та досягнення власних цілей. Екстернальність продемонструвала позитивний зв'язок із цінністю стимулювання ($r = 0,209776$), що може свідчити про більшу орієнтацію таких респондентів на зовнішні стимули та емоційні переживання.

Отримані результати загалом підтверджують припущення про те, що умови війни впливають на структуру ціннісних орієнтацій молоді та змінюють ієрархію життєвих пріоритетів особистості. У ході дослідження було встановлено підвищення значущості цінностей безпеки, стабільності та соціальної підтримки, що відповідає висунутій гіпотезі дослідження. Результати свідчать про те, що вплив воєнного контексту на систему цінностей є складним та багатофакторним процесом, який залежить не лише від соціальних умов, а й від індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Таким чином, висунута гіпотеза про те, що умови війни впливають на структуру ціннісних орієнтацій молоді, змінюючи їхню ієрархію та пріоритетність, загалом підтвердилася. Проведене дослідження дозволило встановити, що в умовах воєнного часу для молоді особливої значущості набувають цінності безпеки, психологічної стабільності, міжособистісної підтримки та соціальної згуртованості. Орієнтація на ризик, новизну та гедоністичні потреби дещо знижується, поступаючись потребі у збереженні внутрішньої рівноваги та адаптації до кризових соціальних умов.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було здійснено теоретичний та емпіричний аналіз особливостей ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни. Актуальність дослідження зумовлена глибокими соціальними трансформаціями, спричиненими повномасштабною війною в Україні, які суттєво впливають на психологічний стан молоді, її життєві пріоритети, систему смислів і способи адаптації до нестабільних умов життя.

У процесі теоретичного аналізу було розглянуто основні психологічні підходи до розуміння цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Проаналізовано концепції М. Рокіча, А. Маслоу, В. Франкла та Ш. Шварца, які дозволяють розглядати цінності як систему життєвих пріоритетів, що визначає мотивацію, поведінку та способи взаємодії особистості із соціальним середовищем. Встановлено, що ціннісні орієнтації виконують не лише регулятивну функцію, але й виступають важливим механізмом психологічної адаптації в умовах кризових подій та соціальної нестабільності.

У роботі визначено, що молодіжний вік є одним із найбільш значущих періодів формування ціннісної сфери особистості. Саме у цей час відбуваються процеси самовизначення, становлення Я-концепції, формування ідентичності та переосмислення життєвих пріоритетів. Теоретичний аналіз також показав, що війна є потужним чинником трансформації системи цінностей. В умовах тривалого стресу та невизначеності зростає значущість базових і колективістських цінностей, пов'язаних із безпекою, підтримкою близьких, відповідальністю та взаємодопомогою, тоді як орієнтація на ризик і гедоністичні потреби поступово знижується.

Емпіричне дослідження проводилося за допомогою методики ціннісних орієнтацій Ш. Шварца, опитувальника «Велика п'ятірка» та методики локусу контролю Дж. Роттера. У дослідженні взяли участь 30 респондентів віком від 18 до 30 років, серед яких 26 жінок і 4 чоловіки. Частина вибірки становили внутрішньо переміщені особи.

У результаті аналізу структури ціннісних орієнтацій було встановлено, що найбільш значущими для молоді в умовах війни є цінності безпеки (5,73), конформності (5,55) та традицій (5,53). Отримані результати свідчать про підвищену потребу молоді у стабільності, психологічній захищеності, підтримці близьких і передбачуваності життєвих умов. Високий рівень значущості конформності та традицій також вказує на посилення орієнтації на соціальну підтримку, міжособистісну згуртованість та збереження звичних форм взаємодії в умовах нестабільності.

Нижчі показники були зафіксовані за шкалами «Стимулювання» (5,22) та «Гедонізм» (5,27), що свідчить про зниження орієнтації молоді на ризик, пошук нових вражень та емоційне задоволення. Подібна тенденція може бути пов'язана з високим рівнем тривожності та необхідністю адаптації до кризових умов життя.

У ході дослідження було проаналізовано взаємозв'язки між особистісними рисами та системою ціннісних орієнтацій. Кореляційний аналіз дозволив встановити низку статистично значущих взаємозв'язків між показниками прив'язаності, самоконтролю, експресивності та цінностями традицій і конформності. Найбільш виражений негативний зв'язок було виявлено між прив'язаністю та традиціями ($r = -0,546759$; $p \leq 0,05$). Також встановлено негативний зв'язок між самоконтролем та традиціями ($r = -0,361287$; $p \leq 0,05$), між експресивністю та традиціями ($r = -0,377255$; $p \leq 0,05$), а також між прив'язаністю та конформністю ($r = -0,395772$; $p \leq 0,05$). Отримані результати свідчать про те, що більш емоційно відкриті та психологічно автономні респонденти меншою мірою орієнтуються на жорстке дотримання традиційних соціальних норм.

Аналіз взаємозв'язків між локусом контролю та ціннісними орієнтаціями не виявив великої кількості статистично значущих кореляцій, однак дозволив простежити окремі психологічні тенденції. Було встановлено позитивний зв'язок між інтернальністю та цінністю безпеки ($r = 0,194545$), а також між інтернальністю та досягненням ($r = 0,088541$).

Отримані результати загалом підтвердили висунуту гіпотезу про те, що умови війни впливають на структуру ціннісних орієнтацій молоді, змінюючи ієрархію життєвих пріоритетів та посилюючи значущість цінностей безпеки, соціальної підтримки та психологічної стабільності. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів, освітніх працівників та фахівців соціальної сфери під час організації психологічної підтримки молоді в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Г. М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства : навч. посіб. Київ : ППП, 2005. 375 с.
2. Бабенко Ю. А. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: за результатами дослідження. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2014. № 2. С. 76–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2014_2_17 (дата звернення: 21.03.2026).
3. Банах В. А., Банах Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства. Гуманітарний вісник Запорізького національного університету. 2023. Вип. 64. С. 85–92. URL: https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/645/gvzdia_64_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 03.04.2026).
4. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. Науковий вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Серія «Філософія». 2014. Вип. 43. С. 39–52.
5. Бирик Д. Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education. 2022. Vol. 26, № 1. Р. 43–54. URL: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-43-54> (дата звернення: 18.03.2026).
6. Бліхар М. П. Ціннісні орієнтації студентської молоді України: соціологічний аналіз проблеми. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2011. Вип. 5. С. 116–125.
7. Бондарева К. Теоретичні аспекти дослідження життєвих перспектив сучасної молоді. Збірник тез наукових доповідей студентів. Том 2 : Філологічні науки. 2020. С. 153.
8. Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. С. 34–42.

9. Васильченко О. В. Психологічні особливості ціннісної сфери молоді в умовах війни. Вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2024. № 1. С. 45–52.

10. Володарська Н. Д. Можливості впливу життєвих перспектив на активізацію самодетермінації розвитку особистості у кризових ситуаціях. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2018. Вип. 4. С. 80–87. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/456> (дата звернення: 08.05.2026).

11. Воропаєва В. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах трансформації сучасного суспільства. Гуманітарний вісник. 2013. № 55. С. 257–267.

12. Ганчева В. Особливості формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в умовах викликів сьогодення. URL: <http://journal.org.ua/index.php/appos/article/view/350/399> (дата звернення: 24.03.2026).

13. Головаха І., Драч С., Ігнатенко П., Лапіна М. Класифікації і структура ціннісних орієнтацій особистості. Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 21 жовтня 2021 року. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 76–79.

14. Гончаренко Ю. В. Соціально-психологічні особливості якості життєвого простору особистості. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2016. Т. 7, № 41. С. 108–116.

15. Горіна О. Т. Ціннісні орієнтації – важливі чинники соціально-психологічного формування особистості молоді. Modern science: innovations and prospects : materials of the 7th International scientific and practical conference. Stockholm, 2022. P. 378–382.

16. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2017. № 1. С. 57–67.

17. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2010. № 2. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2010_2_9 (дата звернення: 27.03.2026).

18. Дудка Т. В. Соціальні мережі як чинник формування культурних цінностей і норм. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2023. № 3. С. 39–44. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5084/Visnyk_2023_3_n-39-44.pdf?sequence=1 (дата звернення: 01.04.2026).

19. Журба К. О. Сми́сложиттєві цінності підлітків в умовах війни. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звітної наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2021 рік. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. С. 61–64.

20. Зазимко О. О. Формування життєвих цінностей у юнацькому віці: психологічні особливості. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2012. № 4. С. 89–104. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2012/04/9.pdf> (дата звернення: 06.05.2026).

21. Іванова А. О. Формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасному українському суспільстві : дис. ... доктора філософії. Київ, 2022.

22. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. Наука і освіта. 2008. № 4–5. С. 28–33.

23. Левковська Л. І. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді. Вісник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. № 1. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levkovska_dynamika.pdf (дата звернення: 30.03.2026).

24. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Соціологія». 2013. Вип. 213. С. 27–30.

25. Мелькумова А. Система цінностей сучасної української молоді: виклики військового часу. Здоров'я і суспільство в умовах війни : збірник наукових статей. Кропивницький : ЦРПЛ, 2022. С. 178–181.

26. Молодиченко В. В. Ціннісний контекст духовного світу сучасної студентської молоді. Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць. Київ, 2009. С. 207–217.

27. М'язова І. Ю. Ієрархія соціальних та індивідуальних цінностей в контексті міжкультурної комунікації. Науковий вісник Чернівецького університету. 2006. Вип. 309. С. 155–158.

28. Огінська Р. Т. Система цінностей студентської молоді в умовах трансформації суспільства. Соціально-гуманітарний вісник. 2018. Вип. 20. С. 37–40.

29. Опитувальник «Велика п'ятірка» / О. Джон, Л. Науман, С. Сото ; адаптація В. І. Барка. URL: https://pidru4niki.com/10310208/psihologiya/model_velikoyi_pyatirki (дата звернення: 05.04.2026).

30. Орбан-Лембрик Л. Особистість у контексті соціально-психологічної парадигми. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / за ред. С. Максименка, В. Циби, Ю. Шайгородського. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 378–392.

31. Педоренко В. М. Особливості ціннісних орієнтацій студентів закладу вищої освіти в умовах війни. Наукові проекти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ. 2022. С. 97–99.

32. Петінова О. Б. Потреби, інтереси, ціннісні орієнтації особистості: їх взаємозв'язок. Перспективи. 2002. № 1(17). С. 71–78.

33. Романюк Л. В. Ставлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал. *Психологія особистості*. 2013. № 1(4). С. 138–148.
34. Савельчук І. Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, № 1. С. 113–121. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.9> (дата звернення: 19.04.2026).
35. Сафронова О. П. Психологічні аспекти формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах. *Педагогіка і психологія*. 2022. № 2. С. 98–105. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2022/2/12.pdf> (дата звернення: 22.04.2026).
36. Сидоренко В. Ціннісні орієнтації молоді в умовах соціальної нестабільності. Київ, 2021.
37. Сопівник І. В. Крос-культурний аналіз ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. 2017. № 267. С. 175–181.
38. Сопівник І., Мацола В. Моніторинг ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Освітній простір України*. 2019. Вип. 16. С. 181–186.
39. Федоренко А. Ф. Специфіка ціннісно-сміслового розвитку студентської молоді. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали звітної наук.-практ. конференції. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 115–118.
40. Чайка Р. М. Взаємозв'язки між рисами «Великої п'ятірки» та професійними інтересами RIASEC у студентів-психологів в умовах тривалої російсько-української війни. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2025. № 1(5). С. 200–206.
41. Чуйко Г. В. Мотиваційно-ціннісні орієнтації навчання студентів. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2002. С. 311–318.

42. Чуйко Г. В., Гуляс І. А. Психологічні особливості сучасної молоді в умовах суспільних трансформацій. *Психологічний часопис*. 2021. Т. 7, № 1(45). С. 65–81.

43. Чуйко Г.В., Чаплак Я.В. Психологічні особливості цінностей студентів у період невизначеності. Cross-disciplinary studies in science, innovation and social development. Vol. 10. Monograph. Prague: Publishing house Education and Science s.r.o., 2026. 185 P. С.66-84. URL: https://phes.com.ua/files/Monograf_v10.pdf; DOI: <https://doi.org/10.65237/10-2026-2>.

44. Чутова Н. П. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: соціологічний підхід. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Вип. 88. С. 188–197.

45. Bardi A., Schwartz S. H. Values and behavior: strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2003. Vol. 29. P. 1207–1220. URL: <https://doi.org/10.1177/0146167203254602> (дата звернення: 04.05.2026).

46. Higgins E. T. What is value? Where does it come from? A psychological perspective. *Handbook of Value: Perspectives from Economics, Neuroscience, Philosophy, Psychology and Sociology* / ed. by T. Brosch, D. Sander. Oxford : Oxford University Press, 2016. P. 43–62. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198716602.003.0003> (дата звернення: 25.04.2026).

47. Maslow A. H. A theory of human motivation. *Psychological Review*. 1943. Vol. 50(4). P. 370–396. URL: <https://doi.org/10.1037/h0054346> (дата звернення: 29.03.2026).

48. Mental health of university students twenty months after the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war / M. Polyvianaia et al. *BMC Psychiatry*. 2025. Vol. 25, № 1. P. 1–14. URL: <https://bmcpsy psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12888-025-06425-3> (дата звернення: 07.05.2026).

49. Rokeach M. The nature of human values. New York : Free Press, 1983. 438 p.

50. Schwartz S. H. Universals in the content and structure of values. Advances in Experimental Social Psychology. 1992. Vol. 25. P. 1–65. URL: [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6) (дата звернення: 18.04.2026).

51. Shcherbakova N. Transformation of value orientations of modern Ukrainian youth: socio-philosophical analysis. Kyiv : Borys Grinchenko Kyiv University, 2017.